

RENATA TATOMIR

ANTICHITĂȚI , EGIPTENE

Cinci milenii de egiptologie

1

EDITURA UNIVERSITARĂ

UNIVERSUL ACADEMIC

CUPRINS

<i>Trăiește ca și cum ai trăi veșnic</i>	11
CRONOLOGIA GENERALĂ A ISTORIEI EGIPTULUI DIN PREISTORIE PÂNĂ ÎN CONTEMPORANEITATE.....	17

CONCEPTELE

DEFINIREA „ANTICHITĂȚILOR” ȘI RELAȚIA LOR CU EGIPTOLOGIA ..	23
Ce ascunde un nume	23
Diferențele dintre <i>antichități, materiale arheologice și artă antică</i>	23
Ce este un <i>artefact</i>	26
Cum este definită <i>arta antică</i>	28
<i>Despre dimensiunea artistică a artefactelor din Egiptul antic</i>	36
<i>Trăsăturile civilizației Egiptului antic în contextul civilizațiilor</i> <i>contemporane</i>	45
<i>Trăsăturile civilizației egiptene în contextul civilizațiilor timpurii</i>	51
Patrimoniul cultural arheologic	87
<i>Preocupări pentru conservarea, colecționarea sau reutilizarea vestigiilor</i> <i>trecutului în Antichitate și Evul Mediu</i>	88
<i>Recuperarea, restaurarea și reutilizarea vestigiilor materiale</i> <i>în Egiptul antic</i>	92
Recuperare și restaurare	92
<i>Prințul Khaemwaset, restaurator al monumentelor antice și „primul</i> <i>egiptolog”</i>	95
<i>Scurt istoric al reutilizării monumentelor antice egiptene din Regatul</i> <i>Vechi până în Evul Mediu</i>	97

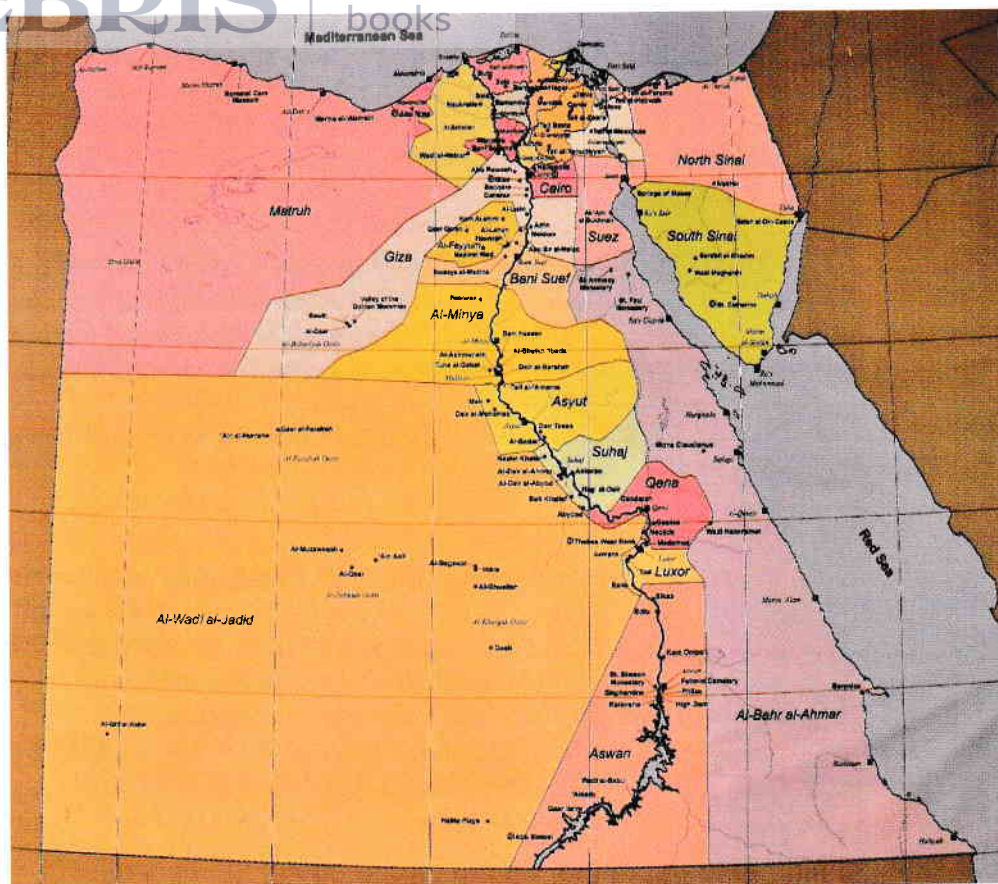
DESCOPERIREA EGIPTULUI

CĂLĂTORI EUROPENI ÎN EGIPT	115
Primii martori oculari (Egiptologia clasică).	115
<i>Herodot din Hallicarnas (cca. 484-425 î.e.n.)</i>	117
<i>Diodor din Sicilia (cca. sec. I î.e.n.)</i>	119
<i>Strabon (cca. 64/63-24 î.e.n.)</i>	121

<i>Germanicus (24 mai 15 î.e.n. – 10 octombrie 19 e.n.)</i>	123
<i>Plutarch (cca. 46-120 e.n.)</i>	125
<i>Ammianus Marcellinus (cca. 325/330 – 391/400)</i>	127
Egiptul, de la începuturile creștinismului până la islamizarea sa de către cuceritorii arabi	129
<i>Vandalizări, secrete și comori</i>	134
Scurtă istorie a Egiptului din Evul Mediu până în prezent	151
<i>Egiptul arab și otoman (641–1882)</i>	151
<i>Protectoratul Britanic (1882–1954)</i>	155
<i>Egiptul republican</i>	155
Martori oculari arabi	160
<i>Călători medievali în Egipt</i>	163
<i>De la cercetătorii și aventurierii europeni la pionierii egiptologiei</i>	165
Egiptomania	177

TIPURI ȘI CATEGORII DE ANTICHITĂȚI (I)

ARHITECTURA	191
Arhitectura civilă. Caracteristici	192
Așezări, tipuri de locuințe și materiale de construcție	195
MALKATA (PER HAI)	198
TELL EL-AMARNA (AKHETATEN)	208
DEIR EL-MEDINA	221
MEMPHIS (mn nfr)	227
Arhitectura religioasă și funerară	232
<i>Complexurile de temple</i>	232
<i>Zei și lăcașurile lor pământești</i>	232
<i>Ansamblul monumental de temple de la Karnak și Luxor</i>	237
<i>Complexurile de temple mortuare</i>	249
<i>Complexul de la Abydos</i>	250
<i>Complexul de la Medinet Habu</i>	254
<i>Templul mortuar al lui Ramses II (Ramesseum-ul)</i>	257
<i>Templul mortuar al reginei Hatshepsut de la Deir el Bahari</i>	258
<i>Complexul de la Abu Simbel</i>	262
<i>Complexurile de temple din Perioadele Ptolemaică și Romană</i>	266
OBELISCURILE	288
Cum se mutau obeliscurile în Regatul Vechi	290
Și... din Egipt la Roma: cum să muți un obelisc traversând Mediterana	293
BIBLIOGRAFIE	301

TRĂIEȘTE CA ȘI CUM AI TRĂI VEȘNIC

„*Vezi ceva?*”, întrebă nerăbdător Lordul Carnarvon. „*Da, lucruri minunate*”, răspunse egiptologul Howard Carter, celebrul descoperitor din 1922 al fabulosului mormânt al faraonului Tutankhamun. La aproape un veac de la cea mai mare descoperire arheologică din toate timpurile, un proiect inedit își face loc pe piața românească a lucrărilor de specialitate.

Antichități egiptene: cinci milenii de egiptologie reprezintă continuarea aventurii cunoașterii în fascinantul trecut trimilenar al Egiptului faraonic, dar la un nivel superior, de specialitate, în comparație cu ceea ce v-a propus precedentul volum al subsemnatei, *Introducere în egiptologie*. La fel ca acesta din urmă, și *Antichitățile...* înseamnă o inițiativă rarissimă pe piața de carte de specialitate românească. Cartea se adresează atât publicului larg, cât și celor care simt nevoia să depășească nivelul informațional general, superficial, imagistic al (rețelelor sociale ale) timpurilor noastre, dorind să „sape”, asemenea arheologilor, în profunzimile cunoașterii, pentru a înțelege și face cunoscut trecutul îndepărtat al uneia dintre civilizațiile etalon pentru evoluția omenirii: Egiptul antic. *Antichitățile...* invită pe toți cei interesați la încercarea temerară de a alege o profesie rară, inedită, aceea de egiptolog (-arheolog), care, pentru omul obișnuit al zilelor noastre, pentru românul obișnuit, ar avea, poate, ecouri donquijot-ești. Nimic mai fals. Însăși această carte dovedește contrariul. Asemenea medicului, cercetătorul, egiptologul își dedică viața studiului continuu, perfecționării neîntrerupte, pluridisciplinare, pentru că doar în acest fel poate reuși să cunoască profund și să înțeleagă trecutul. Atât pentru studenții de la specializarea istorie a diverselor facultăți, cât și pentru egiptofili și egiptomaniaci (mai jos, există dedicată o secțiune acestor tipuri de preocupări și tendințe culturale), lucrarea își propune să ofere răspunsuri cu privire la originile fenomenului fascinației pentru civilizația Egiptului antic și al manierei în care această atracție a contribuit la modelarea mentalităților de-a lungul evoluției civilizațiilor până astăzi, unul dintre tipurile de rezultate vizibile (dar nu singurul) fiind constituirea colecțiilor și muzeelor cu antichități egiptene.

Înainte de a continua, doresc să adresez gândurile mele de imensă grațitudine pentru sprijinul acordat, unor persoane distinse, profesioniști desăvârșiți, fini intelectuali care, de-a lungul timpului, mi-au fost alături în maniere diferite, în aventura mea egiptologică.. Precizez că lista este mult mai lungă – și de aceea voi mulțumi tuturor celor care m-au sprijinit. Dar mai cu seamă:

Domnului Profesor Dr. Emeritus Alexandru BARNEA, domnului Profesor Dr. Alexandru AVRAM, domnului Academician Răzvan THEODORESCU, doamnei Profesor Dr. Ioana COSTA, domnului Profesor Dr. Bernard MATHIEU, fost director al Institutului de arheologie orientală din Cairo;

precum și prietenilor mei egipteni Ayman ABDOLU (Luxor), Gamal Ahmed ABD ALRHIM (Giza), de la care am aflat că egiptean se numește nu numai nativul antic, ci oricare locuitor până astăzi, precum și oricine iubește Egiptul, trecutul său milenar, și îl consideră a doua sa țară; dar și prietenei mele Liliana BĂNICĂ (București), de sfaturile și sprijinul căreia am beneficiat în lungile mele călătorii în Egipt.

În aceeași măsură, această carte este dedicată poporului egiptean – mai ales din trecut, dar și celui din prezent, urmaș al anticilor făuritori de fabuloasă civilizație – întru eternitate.

Geniul uman pus cu succes în slujba immortalizării unei multimilenare civilizații. Conducători puternici sau mai puțin puternici, dar care, toți, se asimilau (și erau asimilați) zeilor; abili membri ai elitelor care au găsit cheia nemuririi prin legitimarea de la suveranul pe care îl slujeau cu ingeniozitate și talent genial; o armată de scribi, elita administrației statului din care erau recrutați intelectualii, creatorii de idei; oameni de rând în slujba (pe viață!) a proiectelor *faraonice* ale ambițioșilor suverani care doreau să rămână astfel etern în memoria posterității. Astfel ar putea fi caracterizați, pe scurt, egiptenii de acum cinci milenii (cca. 3000 î.e.n. – sec. I e.n.). Iar Egiptul faraonic captivează și astăzi ochiul și spiritul prin cantitatea covârșitoare de dovezi de cultură materială, purtătoare de cuvânt ale elevatului spirit creator și mentalității faraonice. Aceste dovezi de cultură materială sunt mai numeroase decât în cazul oricărei alte civilizații antice. Ele impresionează nu numai datorită vechimii, varietății creațiilor și durabilității materialelor – aceasta din urmă a făcut ca o mare parte dintre antichități să ne parvină în bună stare de conservare –, dar și prin înaltul nivel estetic al creațiilor artistice și arhitecturale, precum și prin avansatele tehnici de realizare a obiectelor și monumentelor. Alături de acestea, o altă caracteristică ce conferă specificitatea și unicitatea civilizației egiptene faraonice i-a transformat pe alogeni de ieri și de azi, care au cunoscut-o pentru o perioadă, în admiratori fervenți ai acesteia: cea mai mare parte a antichităților pe care le cunoaștem până acum – monumente fixe (morminte, temple, capele etc.) sau inventar mobil (statuarie, mobilier, ofrande, inscripții etc.) – au *caracter funerar*. Ca un aparent paradox, tocmai datorită acestora se poate reconstitui viața societății egiptene antice până în cele mai mici detalii, la toate nivelurile. Această trăsătură particularizează chiar mentalitatea egipteană antică, percepția asupra vieții și morții, care, în esență, poate fi rezumată astfel: egiptenii nu erau un popor morbid, obsedat de moarte, înțeleasă ca sfârșit implacabil, și de religia funerară, ci dimpotrivă: ei iubeau în asemenea măsură viața încât pur și simplu doreau ca aceasta să continue veșnic. Pentru egipteanul antic viața nu se termina pe pământ atunci când intervenea moartea, ci, dimpotrivă, aceasta din urmă era considerată o continuare în veșnicie a vieții pe un alt plan, al zeilor și al altor categorii de ființe supranaturale, plan imperceptibil simțurilor umane obișnuite. De aceea, recurgând la o parafrază, se poate spune că egipteanul de acum patru-cinci milenii nu gândea „trăiește ca și cum ai muri mâine”,

ci, mai degrabă, „trăiește ca și cum ai trăi veșnic”, pentru că moartea este o continuare a vieții. Ca o consecință firească și logică a acestei paradigme, era, așadar, normal ca individul să dorească a-și asigura și în lumea de dincolo de moarte condițiile de confort material de care se bucurase în timpul vieții terestre. Mai mult chiar, spre deosebire de materialul, perisabil, folosit în timpul vieții, în arhitectura domestică (atât pentru locuințele populației de rând, cât și pentru palatele regale), material reprezentat de cărămizi din argilă uscate la soare, materialele folosite pentru monumentele cu caracter funerar-religios erau cele durabile – roci dure (granit, diorit, gresie, bazalt etc) –, pentru că aceste construcții mortuare sau cele pentru zei (templele) trebuiau să reziste pentru eternitate, în primul caz pentru a păstra amintirea defunctului, iar în al doilea, pentru a dura cât divinitățile nemuritoare. Aceeași vitalitate remarcată în decorarea mormintelor și templelor poate fi găsită și în alegerea arhitecturii domestice.

Inventarul funerar descoperit în necropolele egiptene reflectă, la nivel de antropologie culturală, nivelul de prosperitate materială al proprietarului, categoria socială căreia îi aparținea, nivelul său de educație, profesia, modele și tendințele culturale ale epocii, diversele tipuri de influențe care îi marcaseră comportamentul socio-cultural și, în ultimă instanță, poate constitui un barometru al societății egiptene la un moment dat al evoluției sale istorice.

La nivel psihologic, într-o asemenea abordare, pentru omul egiptean a existat o relație strânsă, complementară, între verbele „a fi” și „a avea” prin „a face”, între stare și posesie prin acțiune: „existența mea eternă depinde de cantitatea, varietatea, dar și de calitatea tehnică și artistică a obiectelor pe care le teaurizez, deopotrivă în viața de aici și în viața de dincolo, calitatea lor estetică, reproducerea prin sublimare a vieții și lumii de aici dincolo de moarte fiind garantul eternizării numelui și ființei mele”. Ofrandelor funerare, formulele scrise și reprezentările din morminte sunt replici cu valoare și puternică încărcătură magică ale obiectelor de care individul se înconjura în lumea reală, perceptibilă. Dacă pe pământ omul se putea folosi cât se poate de concret de ceea ce îi oferea natura și societatea pentru a-și îmbunătăți nivelul de confort și de securitate al existenței, pe lumea cealaltă, singurele care i-ar mai fi servit erau *imaginile*, copiile realității palpabile de care se desprinsese și pe care o dorea continuată în necunoscutul invizibil în care intra prin moarte. Această uluitoare varietate și enormă cantitate de reprezentări funerare a tot ceea ce constituia realitatea vieții concrete reflectă geniul creator al omului egiptean antic care ne-a transmis capodopere atât la nivel tehnologic, cât și la nivelul a ceea ce considerăm astăzi, potrivit canoanelor societății actuale, dimensiunea artistică, estetică: *antichitățile egiptene*.

Totodată, la nivelul investigației științifice, cu instrumente conceptuale dar și tehnice din ce în ce mai avansate, deja se poate vorbi despre o istorie a cercetării acestui tip particular de antichități, adică artefactele egiptene, fie ele aparținând categoriei inventarului fix (monumente), fie inventarului mobil. În acest caz, anii de debut ai istoriei artefactelor faraonice permit realizarea unui tablou cuprinzător cu privire la apariția achizițiilor muzeale din și – ulterior – în Egipt, formele de cunoaștere – precum egiptologia – la crearea cărora au contribuit, precum și formele

de putere colonială care au apărut în tandem cu ele. Nu trebuie, așadar, să surprindă faptul că nașterea unei noi perspective cu privire la și, în consecință, a unui nou tratament aplicat antichităților egiptene au fost, ele însele, determinate de îndelungatul proces al diferențierii dintre *naturalia* și *artificialia* din interiorul primelor colecții muzeale moderne din Europa. Istoria colecțiilor muzeale atestă faptul că în sec. al XVIII-lea antichitățile egiptene erau tratate în mod uzual deopotrivă ca obiecte *naturale* și *create de om* (*artificiale*).¹ Termenul „artefact”, o denumire derivată din ultima categorie, căuta să redefească, să lămurească astfel de ambiguități prin stabilirea a două aspecte: pe de o parte, originea mai degrabă omenească decât naturală a unui obiect, iar, pe de altă parte, statutul acestuia de produs al unui act de creație – proces de manufacturare. În mod special, conceptul încearcă să separe întrebările concrete despre semnificația obiectelor create de om în termeni de valoare. Nașterea „artefactului” este astfel integrată în istoria apariției muzeului (ca loc „public” de studiu), derivat din cabinetul de curiozități, și a manierei în care disciplinele științifice moderne referitoare la trecutul antic (precum arheologia și egiptologia) s-au dezvoltat din tradițiile mai vechi ale anticarianismului. Astfel, artefactul a ajuns un obiect esențial pentru producerea cunoștințelor solide cu privire la trecutul antic.²

Apariția egiptologiei în Europa a avut consecințe deopotrivă pentru egiptenii moderni, cât și pentru europeni. Avându-și debutul la sfârșitul sec. XVIII, săparea siturilor arheologice, cât și expozițiile muzeale au fost adesea terenul pe care s-au desfășurat foarte acut contradicțiile și conflictele modernității egiptene. La nivelul rivalităților coloniale, francezii și britanicii s-au confruntat adesea cu privire la siturile arheologice egiptene; totuși, perspectiva mai largă dezvăluie antagonisme chiar între europeni, în general, și egipteni. Acestea s-au intensificat în sec. al XX-lea, atunci când siturile săpate și muzeele au devenit scena luptelor între multe grupuri naționale egiptene: elite urbane versus țăranimea din zonele rurale, seculariști versus islamiști, susținători ai pan-arabismului versus naționaliști teritoriali etc. Ideologia conservării antichităților a reprezentat una dintre dimensiunile esențiale în legătură cu artefactele egiptene antice, iar în sec. al XIX-lea a fost ea însăși o componentă importantă a viziunii cu privire la formarea muzeelor și la cercetarea arheologică și, totodată, un termen operativ în textele compuse de exploratorii, arheologii care efectuau săpături, turismii și administratorii din Egipt.

Redescoperirea anticului Egipt este povestea comorilor faraonilor îngropate adânc, a întâlnirilor culturale dintre Egiptul antichității și călătorii europeni și orientali, a jafurilor și intrigilor țesute în jurul tezaurilor faraonice, dar și a pasiunii savante și a vieților cărturarilor dedicați profesiei de egiptolog. Este povestea „lucrurilor minunate”, strălucind în întuneric, din cel mai faimos mormânt descoperit intact până acum, cel al lui Tutankhamun. Și mai este și povestea salvării spectaculoase a monumentelor Egiptului din apele Nilului și de ravagiile timpului. Vă îndemnăm să vă dedicați timp

¹ Moser, Stephanie 2006, *Wondrous Curiosities: Ancient Egypt at the British Museum*, Chicago, University of Chicago Press, 43.

² Colla, Elliott 2007, *Conflicted Antiquities: Egyptology, Egyptomania, Egyptian Modernity*, Duke University Press, Durham and London, pp. 9 sq.

și răbdare pentru a explora această fascinantă lume demult apusă și totuși vie, datorită inmensurabilei cantități și varietăți de elemente de cultură materială pe care o cunoaștem datorită descoperirilor arheologice și activității neobosite și dedicației cercetătorilor egiptologi, o lume care continuă a fi dezvăluită; să vă dați frâu liber curiozității pentru a cunoaște Egiptul antic prin ochii și poveștile călătorilor și cărturarilor care l-au traversat; să vă întâlniți cu exploratori, aventurieri și arheologi care l-au adus la lumină; să descoperiți crâmpie din această civilizație în toată complexitatea ei; să aflați despre unele dintre cele mai avansate tehnologii, la vremea lor, inventate de geniul egiptean, tehnologii care conferă unicitate și excelență acestor creatori.

A scrie o carte despre civilizația egipteană încercând să îi prezinți toate detaliile ar însemna o lucrare de amploarea cel puțin a mileniilor pe care s-a desfășurat și impus la nivel istoric ca una dintre cele dintâi, cele mai avansate și mai strălucite civilizații ale omenirii (iar acest lucru ne propunem să vă oferim în viitorul apropiat). Cu cât cobori în profunzimile sale, cu cât îi cunoști detaliile, cu atât îi descoperi imensitatea și înalta valoare, încât ai sentimentul că te afli în fața infinitului. Iar săpăturile arheologice vin să confirme acest paradox. Astfel încât, prezentul volum dedicat antichităților egiptene este un preambul al lucrării viitoare de mare amploare, enciclopedică. Asemenea structurii fractalice, părțile în care l-am structurat constituie, fiecare, câte un mic întreg din acela mai mare și mai vast al acestei civilizații, tot atâtea paliere de cunoaștere în care s-au organizat trecutul milenar și viața Egiptului. Fiecare capitol va relata povestea uneia dintre componentele ce alcătuiesc marele întreg al egiptologiei, știința antichităților faraonice și a influenței acestora asupra umanității. Ne-am oprit asupra acelor pe care le-am considerat cele mai reprezentative, dar, în aceeași măsură, unele dintre ele sunt mai puțin cunoscute cititorilor români, și tocmai din acest motiv, sunt mai captivante.

În cartea de față Egiptul antic se va dezvălui treptat cititorului, începând cu primele contacte, atestate încă din antichitatea clasică, dintre europeni și civilizația egipteană și capodoperele ei, continuând cu diferitele percepții ale călătorilor medievali asupra antichităților faraonice. Apoi, cititorul va fi introdus în tainele coplesitorului domeniu al arhitecturii laice, religioase și funerare egiptene care, printre multe alte capodopere, a lăsat posterității și cele mai vechi dintre minunile lumii antice, piramidele din complexul monumental de la Giza; va descoperi povestea obeliscului egiptean, unul dintre grandioasele simboluri religioase nilotice; va cunoaște cele mai frumoase temple ale Egiptului ptolemaic și roman; va afla dacă are simptomele egiptomaniei și ce manifestări a căpătat aceasta de-a lungul timpului.

Explorând această carte, iubitorii antichităților faraonice au posibilitatea, pe de o parte, să cunoască o serie dintre cele mai cunoscute tipuri și categorii de artefacte create de vechii egipteni, piese care au constituit surse de inspirație atât pentru civilizațiile înconjurătoare, contemporane egiptenilor antici, cât și pentru cele de peste milenii, ori s-au inspirat de la aceste civilizații, iar, pe de altă parte, să se familiarizeze cu unele dintre cele mai ingenioase tehnologii în care egiptenii antici au excelat (cum

s-a întâmplat în multe cazuri, lăsând posterității capodopere artistice, arhitecturale, tehnice, inegalabile până astăzi) ori și-au adus o contribuție majoră.

Nu în ultimul rând, egiptofili și egiptomaniaci vor afla informații despre unele dintre cele mai cunoscute colecții de antichități egiptene.

La capătul acestor câteva sute de pagini nădăjduim ca cititorul să fi înțeles mesajul esențial transmis de această civilizație străveche despre care s-ar putea spune că a manifestat o adevărată obsesie pentru crearea de replici – în materiale variate și cu diferite grade de durabilitate – a tot ceea ce reprezenta lumea reală și imaginară: *în urma trecerii omului prin această efemeră viață, ceea ce rămâne, ca o adevărată semnătură, amprintă unică, sunt tocmai creațiile lui materiale care vorbesc despre el (deopotrivă ca personalitate unică și ca membru al comunității de la care se legitimează), despre setul său de valori, despre modele culturale ale societății sale, despre nivelul său de evoluție, dar și de cel de dezvoltare al comunității, despre aspirațiile și mentalitatea sa.* Cu cât mai multe creații materiale, mai variate și mai rezistente, cu atât creatorul lor va exista în eternitate.

Sperăm ca modelul egiptean să vă insufle dorința de a excela în calitate de creatori inspirați, oricare ar fi domeniul ales.

Renata G. Tatomir

București, 12 mai 2019

CRONOLOGIA GENERALĂ A ISTORIEI EGIPTULUI DIN PREISTORIE PÂNĂ ÎN CONTEMPORANEITATE

Această cronologie reprezintă o compilație pe baza unui număr de diferite criterii, variind de la interpretarea textelor antice și până la datarea cu izotopul de radiocarbon a materialelor date la iveală în urma săpăturilor arheologice.

Pentru preistorie (cca. 700.000-3000 î.e.n.), datele reprezintă aproximări pe baza unei combinații de informații stratigrafice, serii de artefacte, datări cu radiocarbon și prin termoluminiscență.

Pentru cea mai mare parte a perioadei faraonice (cca. 3000-664 î.e.n.) datele se bazează în principal pe anticele liste de regi și pe înregistrări astronomice. În cazurile în care cârmuirile a două sau mai multe dinastii se suprapun (în principal în Perioadele A Doua și A Treia Intermediare), înseamnă că acestea au fost acceptate în diferite părți ale țării.

EGIPTUL PREISTORIC

Paleolitic	cca. 700.000-10.000 BP ³
Epipaleolitic	cca. 10.000-7000 BP
Neolitic	cca. 5300-4000 î.e.n.
Complexul Cultural Maadi-Buto (doar în nord)	cca. 4000-3200 î.e.n.
Perioada Badarian	cca. 4500-3800 î.e.n.
Perioada Amratian (Naqada I)	cca. 4000-3500 î.e.n.
Perioada Gerzean (Naqada II)	cca. 3500-3200 î.e.n.
Naqada III/'Dinastia 0'	cca. 3200-3000 î.e.n.

³ BP = ani-radiocarbon înainte de prezent, prezentul însemnând anul 1950 e.n. În general, arheologii și geologii folosesc această abreviere referindu-se la date care au fost obținute prin tehnologia de datare cu radiocarbon. În general, abrevierea BP este folosită ca o estimare imprecisă a vârstei unui obiect sau eveniment. În știință, folosirea ei a fost necesară din cauza impredictibilității metodologiei radiocarbon. De vreme ce denumirea BP a fost asociată inițial cu datarea radiocarbon, arheologii au ales anul 1950 ca punct de referință pentru „prezent”. Data a fost aleasă deoarece datarea radiocarbon a fost inventată la sfârșitul anilor 1940. Concomitent, testarea nucleară a atmosferei, care expulzează cantități uriașe de carbon în atmosferă, începuse în anii 1940. Datările radiocarbon post-1950 sunt practic inutile până în momentul în care se va găsi o soluție de calibrare pentru cantitatea excesivă de carbon încă depozitată în atmosferă.

PERIOADA FARAONICĂ/DINASTICĂ	cca. 3000-332 î.e.n.
Perioada Dinasticului Timpuriu	3000-2686 î.e.n.
Dinastia I	3000-2890 î.e.n.
Dinastia a II-a	2890-2686 î.e.n.
Regatul Vechi	2686-2181 î.e.n.
Dinastia a III-a	2686-2613 î.e.n.
Dinastia a IV-a	2613-2494 î.e.n.
Dinastia a V-a	2494-2345 î.e.n.
Dinastia a VI-a	2345-2181 î.e.n.
Prima Perioadă Intermediară	2181-2055 î.e.n.
Dinastiile a VII-a și a VIII-a	2181-2125 î.e.n.
Dinastiile a IX-a și a X-a	2160-2025 î.e.n.
Dinastia a XI-a (doar la Theba)	2125-2055 î.e.n.
Regatul Mijlociu	2055-1650 î.e.n.
Dinastia a XI-a (în tot Egiptul)	2055-1985 î.e.n.
Dinastia a XII-a	1985-1795 î.e.n.
Dinastia a XIII-a	1795-după 1650 î.e.n.
Dinastia a XIV-a	1750-1650 î.e.n.
A Doua Perioadă Intermediară	1650-1550 î.e.n.
Dinastia a XV-a (Hyksos)	1650-1550 î.e.n.
Dinastia a XVI-a (regi nesemnificativi Hyksos în Egiptul de Mijloc și Egiptul de Jos)	1650-1550 î.e.n.
Dinastia a XVII-a (thebană)	1650-1550 î.e.n.
Regatul Nou	1550-1069 î.e.n.
Dinastia a XVIII-a	1550-1295 î.e.n.
Perioada Ramessidă	1295-1069 î.e.n.
Dinastia a XIX-a	1295-1186 î.e.n.
Dinastia a XX-a	1186-1069 î.e.n.
A Treia Perioadă Intermediară	1069-664 î.e.n.
Dinastia a XXI-a	1069-945 î.e.n.
Dinastia a XXII-a	945-715 î.e.n.
Dinastia a XXIII-a	818-715 î.e.n.
Dinastia a XXIV-a	727-715 î.e.n.
Dinastia a XXV-a (Perioada Kushită)	747-656 î.e.n.
Perioada Târzie	664-332 î.e.n.
Dinastia a XXVI-a (Perioda Saită)	664-525 î.e.n.
Dinastia a XXVII-a (Prima Perioadă Persană)	525-404 î.e.n.
Dinastia a XXVIII-a	404-399 î.e.n.
Dinastia a XXIX-a	399-380 î.e.n.
Dinastia a XXX-a	380-343 î.e.n.
A Doua Perioadă Persană	343-332 î.e.n.

ANTICHITATEA CLASICĂ

PERIODA PTOLEMAICĂ	332-30 î.e.n.
Dinastia Macedoneană	32-305 î.e.n.
Dinastia Ptolemaică	305-30 î.e.n.
PERIODA ROMANĂ	30 î.e.n.- 311 î.e.n.
Egiptul bizantin	395-641/642 e.n.
Egiptul sassanid	619-629

EVUL MEDIU

Egiptul islamic	641/642-969
Egiptul fatimid	969-1171
Egiptul ayyubid	1171-1250
Egiptul mameluk	1250-1517

EPOCA MODERNĂ TIMPURIE

Egiptul otoman	1517-1867
Ocupația franceză	1798-1801
Egiptul în timpul lui Muhammad Ali	1805-1882
Khedivat-ul Egiptului	1867-1914

EGIPTUL MODERN

Ocupația britanică	1882-1922
Sultanatul Egiptului	1914-1922
Regatul Egiptului	1922-1953
Republica Arabă Egipt	1953-prezent

Din punct de vedere geografic, Egiptul cuprinde două părți, delta în nord și valea Nilului în centru și sud, i.e. Egiptul de Jos (Inferior) și Egiptul de Sus (Superior). De-a lungul perioadei istorice această realitate a marcat în mod decisiv evoluția societății egiptene, determinând transformările și specificitatea acesteia. Celelalte două influențe esențială geografico-climatică asupra istoriei sale au fost:

- deșertul care acoperă marea parte a teritoriului egiptean, deșert străbătut de doar câteva oaze, singurele unde viața se poate dezvolta;
- valea verde, îngustă și fertilă a Nilului care traversează Egiptul de la sud la nord, datorită căreia s-a putut dezvolta civilizația egipteană.

În 1947, dintr-o suprafață totală de 1.000.000 kmp, mai puțin de 35.000 kmp au fost cultivabili, o imagine care, probabil, o depășește pe cea din timpurile faraonice.